

MARKKU JOKISIPIILÄ

HITLERIN

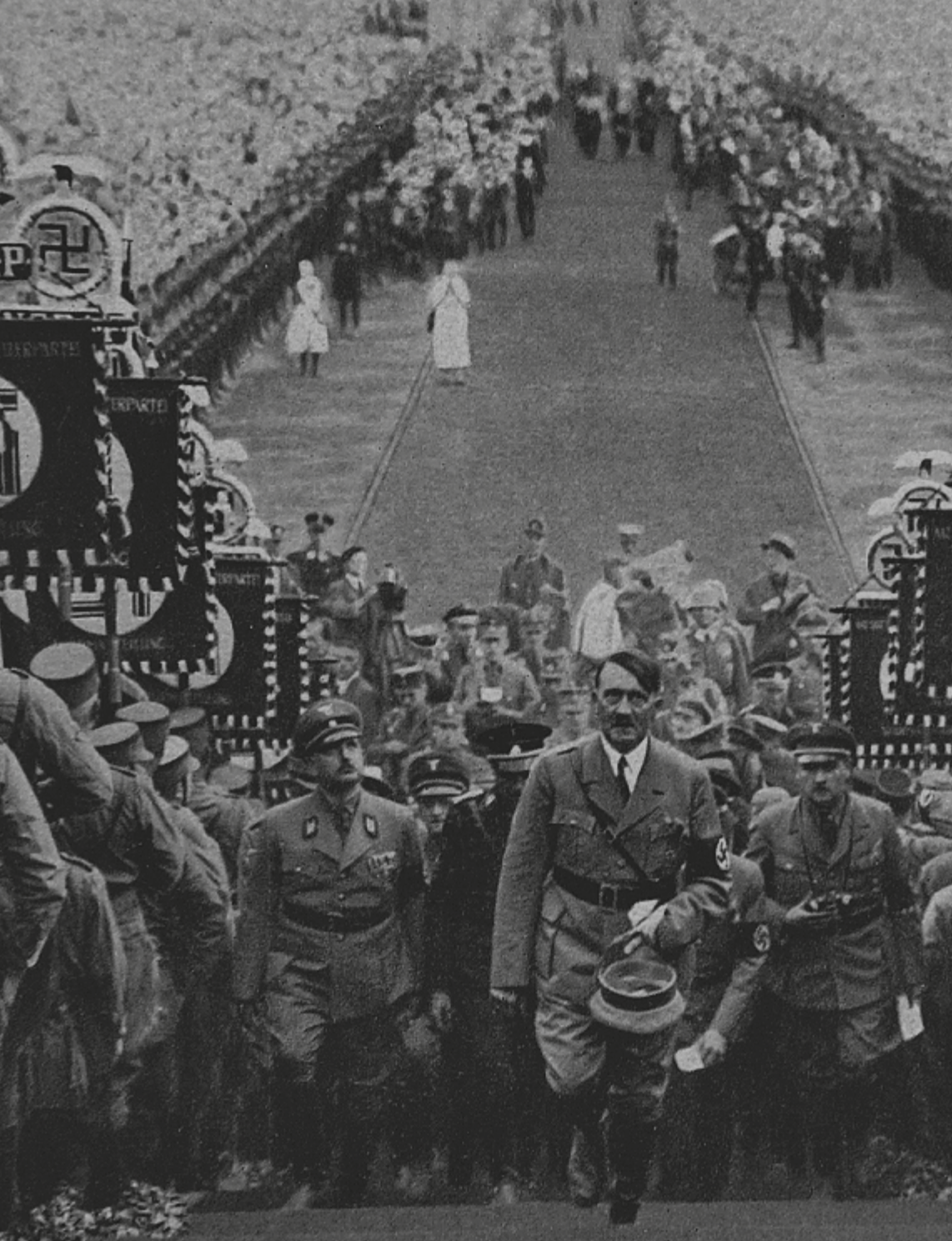
KOPLA

20
NATSI-SAKSAN
JOHTAJAA

WSOY

NATSIT JUHLIVAT Bückebergissä vuonna 1934. Kuva Heinrich Hoffmann / The Stapleton Collection / Bridgeman Images

MARKKU JOKISIPILÄ

HITLERIN KOPLA ²⁰ NATSI-SAKSAN JOHTAJAA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ – HELSINKI

© MARKKU JOKISIPILÄ JA WSOY, 2017

ISBN 978-951-0-42702-6

PAINETTU EU:SSA

TARKKUSHEITTOA HARJOITELLAAN käsikranaattien avulla *NS Kampfspiele*
-kisoissa Nürnbergissä vuonna 1937. Kuva SZ Photo / Scherl / Bridgeman Images

SISÄLLYS

MITEN ADOLF HITLERIN ONNISTUI PÄÄSTÄ VALTAAN JA PYSYÄ SIELLÄ?	8–45
--	-------------

PAHOLAISET

REINHARD HEYDRICH – MIES, JONKA SYDÄN OLI RAUTAA	48–78
HEINRICH HIMMLER – KANAFARMARI, SAKSAN TOISEKSI TÄRKEIN MIES JA JOUKKOMURHAAJA	80–100
RUDOLF HÖSS – MIES, JOLLE VAIN KÄSKYILLÄ OLI MERKITYSTÄ	102–130
ADOLF EICHMANN – JOUKKOMURHAN INNOVAATTORI	132–154

POLIITIKOT

GREGOR STRASSER – MIES, JOKA OLISI KAHDESTI VOINUT PYSÄYTTÄÄ HITLERIN	158–176
ERNST RÖHM – FÜHRERIN VIIMEINEN ESTE	178–199
JOACHIM VON RIBBENTROP – SAMPPANJAKAUPPIAS EUROOPAN KOHTALOA OHJAILEMASSA	200–222

SOTILAAT

ERWIN ROMMEL – AAVIKON KETTU	226–247
EDUARD DIETL – HITLERIN SUOSIKKIKENRAALI	248–266
HANS-ULRICH RUDEL – TAIVAAN VASARA	268–285
FERDINAND SCHÖRNER – SOTILAALLISTEN KATASTROFIEN ASiantuntija	286–305
OTTO SKORZENY – »EUROOPAN VAARALLISIN MIES»	306–324

IHAILIJAT

LENI RIEFENSTAHL – OHJAAJASUURUUS HITLERIN ARMOSTA	328–346
HANNA REITSCH – KOTKA, JOKA EI LASKEUTUNUT	348–365
EVA BRAUN – NAINEN, JOKA VIETTI ELÄMÄNSÄ ODOTTAMALLA HITLERIÄ.....	368–386

SISÄPIIRI

ALBERT SPEER – MORAALINSA SAMMUTTANUT TEKNOKRAATTI	390–413
HERMANN GÖRING – LENTÄJÄSANKARI, HUUMEADDIKTI JA MAAILMANLUOKAN TAIDEVARAS	414–435
JOSEPH GOEBBELS – LOPPUUN SAAKKA USKOLLINEN PROPAGANDAMESTARI	436–467
ADOLF HITLER – SOPPAJONOSTA MAAILMAN HUIPULLE.....	469–514
VIITTEET.....	519
KIRJALLISUUS	529
HENKILÖHAKEMISTO	546

MITEN ADOLF HITLERIN ONNISTUI PÄÄSTÄ VALTAAN JA PYSYÄ SIELLÄ?

Noin kymmeneltä illalla juutuin keskelle noin 10 000 hysteerikon laumaa, joka tukki Hitlerin hotellin edustan huutaen: 'Haluamme Führerimme.' Olin hivenen järkyttynyt nähdesäni ihmisten kasvot, erityisesti naisten, kun Hitler lopulta ilmaantui hetkeksi hotellin parvekkeelle. He toivat mieleeni ne sekopäiset ilmeet, jotka kerran näin Louisianan takamaila eräiden Holy Rollers -lahkolaisten kasvoilla heidän ollessaan lähdössä saarnamatkalle. He katsoivat Hitleriä ylöspäin niin kuin hän olisi ollut Messias itse ja heidän kasvonsa muuttuivat joksikin suorastaan epäinhimilliseksi. Jos hän olisi pysytellyt näkyvillä vähänkin pidempään, uskon, että monet naiset olisivat pyörtyneet kiihtymyksensä voimasta.

Yhdysvaltalainen toimittaja William L. Shirer 4. syyskuuta 1934

2 2. elokuuta 1939 Adolf Hitler oli kutsunut vuoristohuvilaansa Obersalzbergiin Baijerin Alpeille viitisenkymmentä Saksan armeijan korkeinta upseeria. Hän halusi vakuuttaa suureen näköalasaliin kokoontuneet kenraalit siitä, että suunnitelma hyökkäyksestä Puolaan oli pantava täytäntöön

VUODEN 1933 jälkeen monet kansallissosialisteja aiemmin karsastaneet saksalaiset kääntyivät kannattamaan puoluetta. Kuva WSOY:n kuva-arkisto

mahdollisimman pian. Führerin mukaan olisi peruuttamattoman anteeksiantamatonta päästää nyt syntynyt historiallinen tilaisuus liukumaan käsistä:

Viime kädessä kaikki riippuu minusta, minun olemassaolostani, minun poliittisista kyvyistäni. Todennäköisesti kellään ei enää koskaan tule samalla tavalla olemaan koko Saksan kansan luottamusta puolellaan niin kuin minulla. Todennäköisesti tulevaisuudessa ei enää koskaan tule olemaan miestä, jolla olisi enemmän auktoriteettia kuin minulla.²

Kaikesta egoistisesta mahtipontisuudestaan huolimatta Hitler ei liioitellut. Maailmanhistoria ei todennäköisesti tunne toista diktaattoria, joka olisi ollut niin monen kansalaisensa aktiivisesti tukema, jopa suorastaan rakastama, kuin Adolf Hitler oli 1930-luvun Saksassa. Kaikista hirmuteoistaan ja synkästä jälkimaineestaan huolimatta Kolmas valtakunta ja erityisesti sen johtaja olivat kansalaistensa ylivoimaisen enemmistön keskuudessa hyvin suosittuja pitkälle sotavuosiin saakka.³

Hitleriin suhtauduttiin kuin elokuvatähteen tai uskonnolliseen johtajaan. Ihmiset, jotka eivät häntä tunteneet eivätkä olleet häntä koskaan edes tavanneet, ihailivat ja jopa jumaloivat häntä. He tunsivat etäältä häneen kohdistuvaa voimakasta kiintymystä, halusivat palvella häntä ja olla hänelle mahdollisimman lojaaleja. Nykynäkökulmasta, kaiken Hitleristä ja hänen teoistaan tietämämme valossa, tätä enimmillään jopa kymmenien miljoonien saksalaisten jakamaa tunnetta on hyvin vaikeaa ymmärtää. On kuitenkin tärkeää tajuta, että Hitler ei ollut saksalaisille mikään raakalaismainen hirmuvalti, johon kiintyminen olisi edellyttänyt väestöltä kollektiivista masokismia. Hän ei ollut tyranni, joka olisi väkivaltaisesti kaapannut vallan ja pakottanut kansan alistumaan orjikkeeseen.⁴ Päinvastoin, hän nousi valtakunnankansleriksi laillisin keinoin ja oli vuosina 1933–1940 kiistattomasti yksi koko maailman suosituimmista valtionpäämiehistä. Maailman johtava Hitler-

tutkija Ian Kershaw on arvioinut, että hänen suosionsa huipulla Hitleriä tuki vapaaehtoisesti 90 prosenttia saksalaisista.⁵ He pyrkivät oma-aloitteisesti toimimaan Führerinsä ohjeiden ja kansallissosialistisen ideologian mukaisesti. Tämä oli totta varsinkin niiden kohdalla, jotka tavoittelivat uranousua ja menestystä. He yrittivät innokkaasti toteuttaa jopa Führerin kuvitellut toiveet. Kershaw on nimittänyt tätä ilmiötä »Johtajaa kohti työskentelemiseksi».⁶

Hitlerin taustaa vasten on vaikea ymmärtää hänen suosiotaan. Tiedämme suhteellisen paljon hänen elämästään, urastaan ja ominaisuuksistaan valtaannousua edeltäviltä ajoilta, kuten myös hänen luonteestaan, persoonastaan ja ajattelustaan. 1930-luvun alun Saksa oli koulutus- ja sivistystasoltaan sekä kulttuuriltaan yksi maailman edistyneimmistä maista. Miten juuri siellä Hitlerin kaltainen henkilö päätyi valtionpäämieheksi? Sen ei olisi pitänyt olla mahdollista. Auschwitzin ja Buchenwaldin keskitysleireiltä hengissä selvinnyt sekä vuonna 1986 väkivallan, sorron ja rasismin vastaisesta työstään Nobelin rauhanpalkinnon saanut Elie Wiesel puki tämän ristiriidan hyvin sanoiksi *Time*-lehdessä julkaistussa esseessään vuonna 1999:

Kuinka tämä titteliton ja asematon itävaltalainen onnistui tulemaan valituksi sivistyksellisistä ansioistaan tunnetun saksalaisen kansakunnan johtoon? Miten on mahdollista, että Wolfgang von Goethen ja Immanuel Kantin nerokkuuden perinyt kansakunta saattoi langeta hänen halvan demagogiansa pauloihin?⁷

Näihin samoihin kysymyksiin historiantutkimus on kuumeisesti pyrkinyt vastaamaan jo yli 80 vuoden ajan. Täysin tyhjentäviin vastauksiin tuskin koskaan päästään, sillä Hitlerin vetovoimassa on mukana sellaisia ainesosia, joiden rationaalinen selittäminen on hyvin vaikeata, ellei peräti mahdotonta. Wieselin hämmästys on siis ymmärrettävää, mutta samalla hänkin sortuu aliarvioimaan Hitleriä, kuten niin monet tämän vastustajat 1930-luvulla.

On totta, että tullessaan politiikkaan Hitler ei ollut juuri muuta kuin halpahintainen demagogi – populistinen helppoheikki. Silti olisi täysin väärin väittää hänen valtaannousunsa ja varsinkin siellä pysymisensä pohjautuvan pelkkään demagogiaan ja propagandaan. Vertailu runoilija ja yleisnero Goethen tai filosofi Kantiin ei myöskään ole erityisen hedelmällistä, sillä Hitler eli aivan toisenlaisessa ajassa kuin nämä kaksi. Jos vulgääreihin ja paa-saaviin monologeihin taipuvainen Hitler olisi sattunut 1700-luvun Leipzigin tai Königsbergissä osallistumaan suuria filosofisia kysymyksiä käsittelevään yliopistolliseen seminaariin, hänet olisi epäilemättä naurettu heti ulos. Mutta kylmää kyytiä olisivat saaneet myös Goethe ja Kant, jos heidät olisi heitetty 1920-luvun lopun müncheniläisen oluttuvan puhujalavalle tai Weimarin tasavallan viimeisten vuosien armottomiin hallitusjuonitteluihin.

Hitler ei todellakaan ollut mikään filosofi tai yhteiskuntateoreetikko. On kuitenkin syytä korostaa, ettei hän sellaiseksi koskaan edes pyrkinyt. Hän oli ennen kaikkea poliitikko, joka ymmärsi vaistonvaraisesti vallan syvän olemuksen: Sen saavuttamiseen tähtäävässä poliittisessa toiminnassa, ajattelussa ja argumentoinnissa on kyse jostain aivan muusta kuin tieteellisestä koherenttiudesta, älyllisestä korkealentoisuudesta tai esteettisestä hienostuneisuudesta. Poliitikon ei tarvitse kyetä filosofisiin pohdintoihin tai teorianmuodostukseen. Hänen on vaistottava yhteiskunnan pintakuuhujen alla vellovat syvemvät virtaukset ja väestön kollektiivisen tajunnan liikkeet. Tämän lisäksi hän tarvitsee opportunistista kykyä ja halua valjastaa nämä virtaukset omien sekä kannattajiensa etujen ajamiseen. Poliitikassa on paljaimmillaan kyse vallan mekanismien hahmottamisesta ja ymmärtämisestä sekä taidosta hyödyntää näitä mekanismeja omien tavoitteiden ajamiseen.

Hitlerin demagogia saattoi olla halpaa, mutta juuri väestön suurten massojen pulssin tunnustelijana sekä vallan armottomien lainalaisuuksien ymmärtäjänä hän oli täysin omaa luokkaansa. Kuten kuka tahansa poliitikko, hän tarvitsi onnistuakseen myös otollisen tilanteen ja sopivat ulkoiset olosuhteet. Hitlerin nousun

vuosina Weimarin Saksa kärvisteli ennätyskellisen vaikean talouslaman kourissa. Sen poliittisesti sekasortoiset viimeiset vuodet loivat juuri sellaiset historialliset erikoisolosuhteet, joissa Hitlerin kaltainen, kapea-alaisilla mutta sitäkin poikkeuksellisemmilla kyvyillä ja maanisuuuua hipovalla kunnianhimolla varustettu yksilö saattoi raivata tiensä huipulle. Ilman kannattajia hän ei tietenkään olisi tässä onnistunut. Hitlerin lähes demonisen jälkimaineen vuoksi onkin korostettava, että kaikkein merkittävin syy hänen menestykselleen oli sittenkin lopulta varsin yksinkertainen: saksalaiset todella palvoivat häntä.⁸

Ajatellaanpa, että olisi maa, jossa kolmannes työvoimasta olisi työttömänä ja ulkomaankauppa lähes pysähdyksissä ja jossa jatkuvat mielenosoitukset, lakot ja levottomuudet piinaisivat tavallisia kansalaisia. Maa, joka aiemmin olisi ollut vahva ja hyvinvoiva, mutta jonka taloudellista, poliittista ja sotilaallista suvereniteettia nyt rampauttaisivat ulkopuolisten valtojen sanelemat ankarat ja epäoikeudenmukaisiksi koetut rajoitukset ja jonka valtioaluetta olisi siltä itseltään kysymättä ja sen intressejä huomioimatta pienennetty ja pilkottu. Maa, jossa kansalaisten arkea leimaisivat jatkuva huoli toimeentulosta, pelko omasta ja läheisten turvallisuudesta ja tulevaisuudennäkymien kaikkalainen synkkyys. Maa, jossa ihmiset olemassaolonsa tukaluuden vuoksi tuntisivat alati syvenevää raivonsekaista katkeruutta omaa kyvyttömäksi osoittautunutta hallitustaan sekä vaikeuksiinsa pitkälti syyllisiksi mieltämiään ulkovaltoja kohtaan.

Ajatellaanpa sitten, että tulisi mies, joka taikoisi tämän kaiken pois. Mies, joka ensin esittäisi vahvan ja tunteisiin vetoavan vision onnellisesta tulevaisuudesta ja alkaisi sitten tarmokkaasti toteuttaa sitä. Lopettaisi sisäiset riidat ja taltuttaisi levottomuudet, palauttaisi miljoonat työttömät takaisin tuottavaan työhön, laittaisi teollisuuden rattaat uudelleen pyörimään, elvyttäisi kaupan ja palvelut. Rakentaisi suuret määrät uusia teitä, rautateitä ja kanavia, palauttaisi menetetyt alueet ja niillä asuvat maanmiehet valtiohytteen. Heittäisi tunkiolle maan kehitystä kahlitsevat

ulkopuolelta sanellut velvoitteet ja rajoitukset ja palauttaisi maan sotilaallisen voiman – itse asiassa rakentaisi armeijan vahvemmaksi kuin se on koskaan ollut. Herättäisi uudelleen henkiin maan itseluottamuksen ja elvyttäisi kansalaisten uskon tulevaan. Raivaisi maalle kansainvälisessä järjestelmässä sen paikan, joka sille kokonsa, sijaintinsa sekä väestönsä määrän ja laadun nojalla oikeutetusti kuului.

Eikö tällaista miestä juhlistaisi kansallisena pelastajana, valtiollisena sankarina ja historiallisena suurmiehenä tänäkin päivänä? Eikö ihmisten enemmistö olisi näiden valtaviin saavutusten ansiosta valmis hyväksymään häneltä kovatkin otteet, matkan varrella ongelmia ratkottaessa tapahtuneet ylilyönnit ja laittomuudet lähinnä valitettavina yksittäistapauksina ja merkityksettöminä kauneusvirheinä? Eikö hänen vähemmän miellyttävät piirteensä oltaisi valmiita unohtamaan? Välittäisikö uudesta onnesta nauttimaan päässyt suuri enemmistö tämän kaiken jalkoihin jääneiden vähemmistöjen oikeuksista? Olisivatko he edes huomanneet niiden oikeuksien polkemista? Kun Adolf Hitler kesäkuussa 1940 käveli Pariisin Champs-Élysées’illä Ranskan voittajana, hän oli juuri tällainen mies.⁹

Hitler on jo pitkään ollut eräänlainen universaali historiallisen pahuuden symboli, mutta unohdamme helposti, ettei häntä pidetty Saksassa minään hirmuvaltiaana, ei edes sodan aikana. Puhuesaan Münchenissä marraskuussa 1934 hän totesi, että Saksassa hallituksen valta ei lepää armeijan pistinten vaan kansan vahvan luottamuksen varassa. Hän korosti, ettei kukaan ollut pakottanut saksalaisia ottamaan häntä johtajakseen, ja oli siinä aivan oikeassa.¹⁰ Hitlerin tavoitteena ei missään vaiheessa ollut perustaa Saksaan mitään sortotoimien ja väkivallan avulla koossa pysyvää tyranniaa, vaan hän halusi hallita kansan intohimoisesti tukemana ja rakastamana. Tässä hän myös mitä suurimmassa määrin onnistui. Vain harvat kritisoivat Hitleriä tai halusivat nähdä hänen julkisen agendansa taakse kätettyjä synkkiä pohjavirtoja. Hänen suosiotaan on turha yrittää selittää terrorilla, uhkailulla ja väki-

vallalla, koska niillä oli lopulta vain vähän tekemistä asian kanssa. Hitler-ilmiön puolesta rummuttanut propaganda oli totta kai laajaa ja tehokasta, mutta se ei muuta sitä tosiasiaa, että suureksi osaksi oli kyse väestön keskuudessa spontaanisti ja vapaaehtoisesti syntyneestä mielipiteestä.¹¹

Hitler jopa itse sanoi, ettei halunnut olla diktaattori, ja kiisti sellainen olevansa. On täysin perusteltua herättää kysymys, tulisiko Hitlerin Saksaa totalitaarisen diktatuurin sijaan pitääkin vain autoritaarisena valtiona, samanlaisena kuin mitä olivat vaikkapa laajojen kansankerrosten vahvalla tuella johdetut Mussolinin fasis-tinen Italia ja amiraali Miklós Horthyn Unkari 1920- ja 1930-luvuilla. Kolmannessa valtakunnassa oli esimerkiksi Neuvostoliittoon ver-rattuna huomattavasti laajemmat yksilönvapaudet sekä enemmän tilaa yksityiselle aloitteellisuudelle ja valinnanvapaudelle elämän eri osa-alueilla. Ilmiselvän poikkeuksen tähän muodostivat tieten-kin valtion vihollisiksi leimatut ryhmät, ennen kaikkea juutalaiset ja kommunistit. Väestön suuren enemmistön osalta hallitus ei pyrkinyt kahlitsemaan taloudellista yksityisyritteliäisyyttä, ulko-maanmatkailu oli sallittu, eikä ihmisiä kielletty keskustelemasta Saksassa vierailleiden ulkomaalaisten kanssa.

Kolmas valtakunta kyllä pyrki »uutta kansallissosialistista ih-mistä» luodessaan voimakkaasti puuttumaan moniin aiemmin puhtaasti yksityisen päätäntävällän piiriin kuuluneisiin asioihin, kuten perhe-elämään. Monet saksalaiset pystyivät kuitenkin onnis-tuneesti vastustamaan näitä vaikutusyrityksiä. Innokaskaan Hitle-rin tukeminen ei suinkaan aina tarkoittanut kansallissosialistisen ideologian kaikkien oppien kannattamista. Varsinkin sellaiset per-heet, joissa kumpikaan aviopuolisoista ei ollut fanaattinen kansal-lissosialismin kannattaja, pystyivät melko tehokkaasti torjumaan virallisen ideologian tunkeutumista yksityiselämäänsä. He kokivat, että heillä edelleen oli elämässään sellainen yksityisten asioiden piiri, johon hallinnon käsi ei ulottunut ja josta se ei kaikista propa-gandapuheista huolimatta ollut oikeasti edes kiinnostunut. Ennen sotavuosia oli suuri määrä sellaisia saksalaisia, joiden elämässä

kansallissosialismin totalitaariset puolet ja muut negatiiviset piirteet eivät näkyneet häiritsevällä tavalla.¹²

Ennen vuotta 1930 Hitler vetosi Saksan yli 40 miljoonan ihmisen äänestäjäkunnassa vain joihinkin satoihin tuhansiin nationalistiseen ääriajatteluun taipuvaisiin äänestäjiin. Vielä tuolloin olisi pidetty täysin naurettavana ajatusta, että hänen kaltaisensa hahmo voisi tosissaan tavoitella merkittäviä valta-asemia. Vuoden 1930 vaaleissa Saksan kansallissosialistinen työväenpuolue (NSDAP) teki kuitenkin häikäisevän läpimurtonsa. Edellisissä vaaleissa sillä oli ollut 2,6 prosentin kannatusosuus ja 12 kansanedustajaa, mutta nyt se nousi parlamentin toiseksi suurimmaksi puolueeksi yli kuudella miljoonalla äänellä ja 18,3 prosentin ääniosuudella. Kansanedustajien määrä kasvoi lähes sadalla. Yhä useammat saksalaiset alkoivat pitää juuri Hitleriä ja hänen puoluettaan sinä voimana, joka onnistuisi pelastamaan Saksan edessä häämöttävältä kriisiltä.¹³ Mikä sai monet näkemään hänessä sittenkin varteenotettavan poliittisen vaihtoehdon ja vieläpä äänestämään häntä?

1920- ja 1930-lukujen taitteen Saksasta tuli risteys- ja törmäyskohta monille eritahtisille kehityskuluille, jotka yhdessä voimistivat toinen toisiaan ja tuottivat lopputuloksena ne räjähdysherkät poikkeusolosuhteet, jotka nostivat Hitlerin ja kansallissosialismin valtaan. Kansainvälisen talouslaman seurauksena miljoonat ihmiset joutuivat työttömiksi ja kymmenien miljoonien elintaso romahti. Yhä harvempi luotti hallitukseen. Weimarin tasavallan poliittisen järjestelmän ei uskottu saavan aikaan käännettä parempaan. Puoluekenttä oli pirstoutunut, ja toimintakykyisten hallituskoalitioden muodostaminen oli lähes mahdotonta. Puolueiden keskinäiset jännitteet sekä niiden kyvyttömyys tehdä yhteistyötä kaivoivat maata koko demokraattisen järjestelmän alta. Yhä useampi saksalainen alkoi nähdä ongelmana demokratian itsensä. Yhä useampi kaipasi heikkojen hallitusten tilalle vahvaa johtajaa, joka laittaisi keskenään riitelevät puolueet kuriin ja palauttaisi kansakunnalle sen itsetunnon ja maalle sen kansainvälisen arvostuksen.¹⁴

Saksassa oli ja on aina kaivattu vahvaa johtajaa, sitä ovat erityisesti kaivanneet saksalaisen yhteiskunnan porvarilliset ja oikeistolaiset piirit. Ensimmäistä maailmansotaa seurannut val-lankumousvaihe, sosiaalidemokraattien nousu suurimmaksi puolueeksi ja Weimarin Saksan heikko kansainvälinen asema saivat konservatiivit ja nationalistit kaipaamaan vahvaa johtajaa entistä enemmän. Tätä tunnetta ylläpitivät, levittivät ja voimistivat sodan jälkeen muun muassa aggressiivinen nationalistinen oikeistolehdistö, patriotismia ja sotilaallisia hyveitä arvossa pitänyt koululaitos, armeija sekä yli maan levittäytynyt oikeistolais-patrioottisten yhdistysten ja herrainklubien verkosto. Niiden propagoimassa maailmankuvassa vahvan johtajan ihanteeseen kytkeytyivät erottamattomasti autoritaarinen konservatismi ja kommunisminvastaisuus. Tällä maailmankuvalla oli laajaa kannatusta lähes kaikkialla poliittisen vasemmiston ulkopuolella.¹⁵

Mitä suuremmaksi tyytymättömyys Weimarin tasavaltaa kasvoi, sitä enemmän eri puolilla Saksaa haaveiltiin kansan parista nousevasta ylivertaisesta johtajahahmosta, joka auktoriteetillaan eheyttäisi maan sisäisesti. Jostakin nousisi suuri soturi, jonka toiminnassa kiteytyisivät kamppailun, konfliktin ja juoksuautojen arvot: kovuus, häikäilemättömyys, päättäväisyys, taipumattomuus ja radikaalius. Hän iskisi hajalle vanhan yhteiskunnan, jota etuoikeudet mädättivät ja luokkajaot repivät. Hän rakentaisi tilalle etnisesti puhtaan, sosiaalisesti harmonisen kansallisen yhteisön. Vahvan johtajan kaipuu oli voimakkainta nationalistisissa ja kansallisromanttisissa *völkisch*-piireissä. Saksassa 1800-luvun lopulta alkaen yhä suosittumaksi tullessa *völkisch*-ajattelussa keskeisiä piirteitä olivat sentimentaalinen patriotismi, populistinen »puhtaan» ja »turmeltumattoman» agraarisen elämäntavan romantisointi sekä ajatus orgaanisen, etnisesti homogeenisen »kansanruumiin» olemassaolosta. Mitä pidemmälle demokratian epäonnistuminen ja koko poliittisen järjestelmän kriisiytyminen 1920-luvulla etenivät, sitä enemmän vahvan johtajan ajatus alkoi saavuttaa kannatusta myös näiden piirien ulkopuolella. Parhaiten

tämän nousevan kysynnän aisti juuri Hitler, joka alkoi johdonmukaisesti esittää itsensä Saksan kaipaamana vahvana johtajana. Kansallissosialistien hyväksi vaikuttivat Saksan yhä heikommaksi käyvä tilanne, poliittisten vastustajien kyvyttömyys esittää riittävän selkeitä ja puoleensavetäviä kilpailevia tulevaisuusvisioita sekä Hitlerin täysin poikkeuksellinen taito vakuuttaa yleisönsä.¹⁶

Hitlerillä oli ilmiömäinen kyky konkretisoida ja voimistaa saksalaisten alitajunnassa jo pidempään kypsyneitä toiveita, pelkoja ja ennakkoluuloja, mutta ei se olisi yksinään riittänyt. Hän ei olisi pelkillä puhe- ja esiintymistaidoillaan voinut tehdä NSDAP:stä suurta puoluetta ja nostaa sitä valtaan. Vasta kymmenien miljoonien ihmisten elintason romahduttanut lama loi sen historiallisen ja yhteiskunnallisen poikkeustilanteen, joka teki mahdollittoman mahdolliseksi. Weimarin tasavallan taloudellinen romahdus nosti huipulle Hitlerin kaltaisen, normaalioloissa täysin toivottoman entisen miesten yömajan asukin ja tavanomaiseen sosiaaliseen kanssakäymiseen kyvyttömän eksentrikon. Weimarin viimeiset hallitukset ja kilpailevat poliittiset puolueet eivät kyenneet vastaamaan talousahdingon kourissa kärsivien miljoonien saksalaisten hätähuutoihin, ja kansan epätoivo syveni. Yhä useampi saksalainen alkoi uskoa siihen, että pelastusta oli etsittävä tarvittaessa kaukaakin perinteisten puolueiden ulkopuolelta. Hitler aisti tämän syntymässä olevan yhteiskunnallisen myrskytuulen, joka haki voimansa katkeruuden, pettymyksen ja voimattomuuden alati uusia kierroksia keränneestä kollektiivisesta tunteesta. Hän levitti purjeensa juuri oikeaan aikaan, suuntasi ne täsmälleen oikein ja käytti myrskytuulen voiman maksimaalisesti hyödykseen.¹⁷

Weimarin loppukauden synkissä katastrofitunnelmissa Hitler näyttäytyi monelle toivonkipinänä, lupauksena paremmasta tulevaisuudesta. Puheissaan hän maalaili optimistisia visioita vahvasta, onnellisesta ja itsekunnioituksensa takaisin saaneesta Saksasta, jossa olisi työtä, hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä. Vaikka hän ei koskaan kuvannut ensimmäistäkään konkreettista keinoa tähän tavoitteeseen pääsemiseksi, ihmiset halusivat uskoa häntä. NSDAP

heitti verkkonsa laajalle ja tavoitteli kannatusta lähes kaikista kuviteltavissa olevista suunnista. Puolueen kannattajiksi alkoi siirtyä yhä enemmän pettyneitä ja kyllästyneitä ihmisiä: työttömiä, pienyrittäjiä, eläkeläisiä, teollisuustyöväkeä, pikkuvirkamiehiä, nuorisoa, maanviljelijöitä...

Vasemmistoa lukuun ottamatta monien oli lopulta helppoa asettua Hitlerin taakse. Oikeistossa hänen ajatuksillaan oli jo paljon aiemmin ollut vahvaa ja laajalle levinnyttä kannatusta, ja siellä oli pelätty ja vihattu kommunisteja jo vuosikymmeniä. Vasemmistovoimat olivat valtion vihollisia, ja niille tarvittiin vahva vastavoima. Demokraattinen järjestelmä oli epäonnistunut, ja kaikesta tästä palauduttaisiin vain vahvan autoritaarisen johtajuuden avulla. Laajalle, osin myös vasemmistoon, oli levinnyt tunne siitä, että Saksalle oli tehty Versailles'ssa suuria vääryyksiä. Koko maan koettiin olevan joka puolelta vihollisten ympäröimä. Nämä ajatukset työnsivät kannattajia sellaisen kansallisen johtajan syliin, joka lupasi ehdotonta sitoutumista, henkilökohtaista uhrautumista ja epäitsestä ponnistelua Saksan hyväksi.¹⁸

Natsipropaganda loi Hitleristä kuvan juuri tällaisena kansallisena johtohahmona, miehenä, jota pimeyden laaksossa vaeltanut kansakunta oli odottanut ja kaivannut ja jota se myös välttämättä tarvitsi. Huolellisesti rakennetun imagon mukaan Hitler ei ollut niin kuin muut puoluejohtajat. Oikeastaan hän ei ollut poliitikko lainkaan vaan jotain paljon suurempaa, henkilö, joka oli alhaisen politikoinnin yläpuolella silmämääräänään vain ja ainoastaan Saksan ja saksalaisten paras. Vaikka suuri osa äänestäjistä epäilemättä ymmärsi tämän yli-ihmis- ja neroimagon olevan propagandan luomus, se tehoi yhtä kaikki. Hitler oli jotakin aivan muuta kuin hampaaton ja väsynyt Weimarin kompromissipoliitikko. Hän näytti monen silmissä dynaamiselta, energiseltä ja nuorekkaalta johtajalta, jolla oli takanaan fanaattisten massojen kannatus ja tarjottavanaan uusi ja raikas vaihtoehto. Monet olivat epäilyksistään huolimatta valmiit antamaan Hitlerille mahdollisuuden. Voisivatko asiat ainakaan mennä huonompaan suuntaan? 1930-luvun

alkuvuosina saksalaisten enemmistön usko demokratiaan romahti lopullisesti.¹⁹

Hitleristä tuli valtakunnankansleri tammikuussa 1933, ja maaliskuussa hyväksyttiin valtalaki, joka siirsi lainsäädäntövallan valtiopäiviltä hallitukselle eli tosiasiallisesti Hitlerille. Weimarin tasaval- lan näin siirryttyä lopullisesti historiaan saksalaisten enemmistö tunsu nykynäkökulmasta hämmästyttävää iloa parlamentaarisen demokratian kaatumisesta. Monet syyttivät nimenomaan Wei- marin poliittista järjestelmää maan vaikeuksista ja uskoivat sen romuttamisen tuovan mukanaan käänteeseen parempaan. Toiveet kansallisen suuruuden palauttamisesta yhtyivät utopistisiin haa- veisiin paremmasta, mielenlaadultaan sosiaalisemmasta ja sisäi- sesti eheämmästä yhteiskunnasta. Parlamentaarisen demokratian loppu näyttäytyi ihmeellisellä tavalla monelle saksalaiselle aidon kansanvallan ajan alkuna.²⁰

Kansallissosialistisen liikkeen ulkopuolella suurimman vastuun Hitlerin valtaanpääsystä kantoi kansallismielinen konservatiivinen oikeisto. Kansallissosialistien heinäkuun 1932 vaalivoiton jälkeen se ei ryhmittynyt muiden puolueiden kanssa puolustamaan Weimarin tasavaltaa, koska halusi sen kukistumista itsekin. Oikeisto otti Hit- lerin mukaan koalitionhallitukseen ja raivasi viimeiset esteet hänen ja korkeimman vallan tieltä. Syykin oli selvä: se ei ollut päässyt yli maailmansodan häviöstä eikä keisarivallan päättymisestä. Vaikka konservatiivisella oikeistolla meni Weimarin tasavallassa verrat- tain hyvin ja he jatkoivat merkittävässä asemassa, he eivät milloin- kaan tukeneet tasavaltaa tai olleet sille edes lojaaleja. Niinpä natsit nousivat valtaan perinteisten eliittien aktiivisesti tukemina, aivan toisin kuin bolševikit Neuvostoliitossa.²¹

Vielä maaliskuussa 1933, kun Kolmannessa valtakunnassa jär- jestettiin ensimmäiset vaalit, monet saksalaiset vieroksuivat Hit- leriä. Vaikka NSDAP häiriköi aktiivisesti poliittisten vastustajiensa kampanjoita, sen ei onnistunut saada kuin 43,9 prosenttia äänistä. Kommunistien ja sosiaalidemokraattien piirissä puolueeseen suh- tauduttiin luonnollisesti täysin torjuvasti ja jopa vihamielisesti.

Poliittisesti vaikutusvaltaisissa katolisissa piireissä vieroksuttiin natsismin kristinuskon vastaisuutta, porvaristossa taas pidettiin Hitleriä nousukkaana ja karkeana demagogina. Hitler oli hysteriaan itsensä lietsoneiden massojen äänitorvi, ja hänen puolueensa nähtiin osin täysin kontrolloimattomana ja vaarallisena.²²

Keväällä 1933 Hitler osoitti taktisen kyvykkyytensä. Sen jälkeen, kun natsit valtiopäivätalon paloa verukkeenaan käyttäen olivat nujertaneet poliittisen vasemmiston, terrori ja vastustajien vainoaminen yllättäen hellittivät. Hitlerin raa'an antisemitistisestä retoriikasta huolimatta myös juutalaisvastaiset toimet typistyi-vät 1. huhtikuuta 1933 järjestettyyn juutalaisten kauppaliikkeiden boikottiin – aluksi. Kun elämä kansallissosialistien johdossa näin osoittautuikin paljon pelättyä rauhallisemmaksi, ihmisten mielet valtasi helpotus ja he rentoutuivat. Tämän »kansallissosialismin hyväksi vuosiksin» kutsutun aina vuoden 1937 lopulle jatkuneen ajanjakson aikana saksalaisten ylivoimaisen enemmistön elämä vaikutti palaavan lähes normaaleihin uomiinsa. Monet alkoivat jopa uskoa, että NSDAP oli jättänyt väkivaltaiset menettelytavat lopullisesti taakseen.²³

Kansleriksi päästyään Hitler oli tarttunut toimiin sellaisella tarmolla, että edeltäjät näyttivät entistä saamattomammilta. Monet hänen kykyjään epäilleet muuttivat mielensä, kun suurisuiseksi poliittiseksi nousukkaaksi kuviteltu mies osoittautui vain lyhyessä ajassa kovimman luokan valtapelin suvereeniksi taitajaksi. Hän teki muutamia avainratkaisuja, joiden ansiosta hän nousi asemaan, jossa hänen haastamisensa alkoi olla lähes mahdotonta. Ensin hän keväällä 1933 löi poliittisen vasemmiston hajalle ja sitten heinäkuussa teki NSDAP:stä ainoan lain salliman puolueen. Puolueen sisäiset kilpailijat hän nujersi pitkien puukkojen yössä 30.6.–1.7.1934. Paradoksaalisesti pitkien puukkojen yön väkivaltainen välienselvittely kansallissosialistisen liikkeen sisällä vain lisäsi Hitlerin suosiota. Hän iski voimalla oman SA-taistelujärjestönsä kimppuun, mutta sen sijaan, että saksalaiset olisivat nähneet ta-pahtuneen osoituksena Hitlerin mitään kaihtamattomasta häikäi-

lemättömyydestä, monet näkivät sen aivan päinvastoin. Katuväkivallallaan itsestään vihatun tehneen SA:n johtajien eliminointi vain todisti sen, mitä kansa jo halusi uskoa. Hitler oli sitoutunut lakiin ja järjestykseen eikä sallinut niitä uhattavan edes oman liikkeensä sisäpuolelta. Poikkeusta ei tehnyt edes Hitlerin vanha ystävä, SA-johtaja Ernst Röhm, joka menetti välienselvittelyssä henkensä.

Valtiopäiväpuheessa 13. heinäkuuta 1934 Hitler otti avoimesti vastuun tapahtuneesta ja esitti asian juuri siinä valossa: hänen oli ollut pakko iskeä kansallista turvallisuutta ja kansallissosialistisen hallinnon puhtautta väkivallallaan, korruptiollaan ja moraalittomuudellaan uhanneiden liikkeiden kimppuun. Hän tehosti vaikutelmaa itsestään moraalin ja säädyllisyyden vartijana vihjailemalla SA-johtaja Röhmien ja hänen lähipiirinsä homoudesta ja muutenkin dekadentista elämäntyylistä. Hän käänsi tapahtuneen taitavasti edukseen hyödyntämällä yleisön keskuudessa vallinneita ennakkoluuloja ja ohjasi huomion pois siitä, että hän itse oli joukkomurhan määräämällä rikkonut selvästi lakia. Pitkien puukkojen yön jälkeen laaditun mielialaraportin mukaan Führer oli »energisillä toimillaan» voittanut suuret kansanjoukot puolelleen, myös ne, jotka aiemmin olivat suhtautuneet häneen epäroiden. Niillä, jotka jo ennen olivat olleet hänen kannattajiaan, ihailu muuttui suoranaiseksi palvonnaksi.²⁴

Kansa oli innoissaan. Sen mielestä Hitler oli siivonnut Saksan rikollisista elementeistä sekä palauttanut järjestyksen, turvallisuuden ja moraalin. Niinpä kun presidentti Paul von Hindenburg kuoli 2. elokuuta 1934, Hitler ei hukannut hetkeäkään ulosmitataksaan loputkin suosioistaan. Hän lakkautti presidentti-instituution ja määräsi armeijan vannomaan uskollisuudenvallansa hänelle »Saksan valtakunnan Führerinä ja kanslerina». Vain puolitoista vuotta valtakunnankansleriksi nousunsa jälkeen Hitler oli hallituksen päämies, armeijan ylipäällikkö ja ainoan sallitun puolueen eli NSDAP:n johtaja. Tämän jälkeen hänen valtansa oli käytännöllisesti katsoen rajaton.²⁵

Vuosien 1933–1939 aikana tapahtunut tarkka terrorin ja väkivallan säännöstely oli Hitleriltä todellinen psykologisen hallitsemisen

VAIKUTTAVA KATSAUS KOLMANTEEN VALTAKUNTAAN SEN AVAINHAHMOJEN KAUTTA

Miksi Himmleristä tuli niin julma? Jumaloiko Joseph Goebbels Hitleriä vielä enemmän kuin Eva Braun? Oliko Suomessa muisteltu Eduard Dietl sittenkään niin miellyttävä mies? Miksi tavallinen saksalainen kannatti natsismia? Entä mitä Hitler lopulta halusi antaa Saksan kansalle: kuolemattomuuden vai kuoleman?

Markku Jokisipilä on koonnut yhteen natsi-Saksan suurimmat vaikuttajat: poliitikot, sotilaat, byrokraatit ja taiteilijat. Oivaltavien ja vankasti taustoitettujen henkilökuvien välityksellä monesta historian sivuilta tutusta hahmosta avautuu nyt askarruttavia, jopa yllättäviä piirteitä. Yksittäisten kohtaloiden kautta piirtyy myös koko Kolmannen valtakunnan tarina Münchenin oluttuvista Berliinin valtakunnankanslian bunkkeriin, Adolf Hitlerin ja hänen sisäpiirinsä viimeiseen pakopaikkaan.

www.wsoy.fi

90.35

ISBN 978-951-0-42702-6